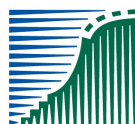

for a living planet®

Проблеми на малките и средни млекопроизводители в България

**agriculture, nature
and food quality**

Проблеми на малките и средни млекопроизводители в България

Доклад на международната природозащитна организация WWF за предизвикателствата в условията на недиверсифицирано законодателство по хигиенните изисквания

**WWF DCPO
София, юни 2009**

Препоръчителен начин на цитиране

Препоръчва се този доклад да се цитира по следния начин:

Тодорова М., д-р Йоткова С., Григорова Ю. и Казакова Я., 2009, Проблеми на малките и средни млекопроизводители в България

Съдържанието на този доклад изразява мнението на авторите и не претендира да представя гледната точка на Европейската комисия.

Авторски колектив

Този доклад е резултат от няколко доклада:

Д-р Йоткова С. и Григорова Ю., 2009, Анализ на законодателството в областта на хигиенните изисквания

Тодорова М., Григорова Ю. и Казакова Я., 2009, Икономически анализ

Редакция

Константин Иванов

Предговор

“Проблеми на малките и средни млекопроизводители в България” е опит да се привлече вниманието на потребители, политици и администрация към един от сериозните проблеми в българското земеделие, а именно млечният сектор, и най-вече бъдещето на малките и средни ферми и качеството на традиционните български млечни продукти. В същото време този доклад е призив към цялото общество за вземане на срочни действия за подпомагане и насърчаване на малките и средни млекопроизводители, важни както за запазването на традиционните земеделски практики, така и за опазването на традиционния селски ландшафт и биологичното разнообразие.

Докладът се базира на многобройните и дългогодишни контакти на WWF Дунавско-Карпатска програма България с малки и средни фермери от цялата страна, с поглед върху техните проблеми и стремежи. Той се състои от две части. В част I е представен анализ на законодателството в областта на хигиенните изисквания и препоръки за подобряването му. Част II дава поглед върху икономическото състояние и перспективи за развитие на средните и малки ферми, базирайки се на реални данни за реално-съществуващо, средно по размер стопанство.

Този доклад е издаден по проект „Натура 2000 и Зелен коридор Долен Дунав – мрежата става реалност”. Проектът се реализира от WWF Дунавско-Карпатска Програма България съвместно с WWF Холандия и се финансира по програма BBI Matra на холандското правителство. Проектът се осъществява в България и Румъния.

Цялата отговорност за публикацията е на издателя. Донорът не носи отговорност за съдържанието на настоящия доклад.

Съдържание

Част I. Анализ на европейското и българско законодателство за възможностите и пречките за развитие на малките производители на сурово мляко	7
I.1. Увод	7
I.2. Законова рамка	8
I.3. Изисквания за качество на млякото.....	9
I.4. Изисквания за сградов фонд.....	12
I.5. Изводи	15
Част II. Икономически анализ	18
II.1. Въведение	18
II.1.1. Методология.....	18
II.2. Описание на стопанството и осъществяваната от него дейност	18
II.2.1. Обща характеристика на района	18
II.2.2. Обща характеристика на стопанството.....	19
II.2.3. Отглеждане на животните.....	20
II.2.4. Продукция и съпътстващи дейности	20
II.3. Пазарна среда	21
II.3.1. Клиенти	21
II.3.2. Конкуренти	22
II.4. Развитие на стопанството.....	23
II.4.1. ВАРИАНТ 1.....	23
II.4.2. ВАРИАНТ 2.....	33
III. Препоръки	38

Използвани съкращения:

ДРД- дребен рогат добитък

ЕРД- едър рогат добитък

ДХП- добри хигиенни практики

ОБМ- общ брой микроорганизми

ОБСК- общ брой соматични клетки

ПСМ-F - помещение за съхранение на млякото във фермата

НАССР- Система за анализ на риска и контрол на критичните точки

Част I. Анализ на европейското и българско законодателство за възможностите и пречките за развитие на малките производители на сурово мляко

I.1. Увод

След присъединяването на България към Европейския съюз българското земеделие и в частност млечният сектор бяха поставени при нови условия и пред перспективата за интеграция към огромните европейски пазари. Възможността за това беше съпроводена с редица изисквания, които България прие и е длъжна да спазва в договорените срокове. За изпълнението на тези срокове и достигането до стандартите на общността бяха осигурени и редица възможности за подкрепа и финансиране от европейските фондове. Предприсъединителната програма „Сапард”, а по късно и Програмата за развитие на селските райони дават големи възможности за инвестиции в селското стопанство и подобряване качеството на живот в селските общини.

Състоянието на земеделието в България в този период изискваше редица промени, много инвестиции, диалог между всички заинтересовани страни и най-вече ясна стратегия от страна на компетентните органи за бъдещо развитие на сектора.

От 2007 г. България е пълноправен член на Европейския съюз, но земеделието остава с доста нерешени въпроси, несигурна перспектива за оцеляването му и сериозни трудности пред фермерите. Млечният сектор в частност е изправен пред сериозни проблеми изискващи бърза, адекватна и целенасочена политика. В противен случай крахът на млечното животновъдство в България е сигурен, а с него и на онази част от населението, заето в сектора.

Каква е реалната обстановка към 1^{-ви} май 2008 г.¹:

- стопанствата отглеждащи крави са с 13,8% по-малко през май 2008 г. спрямо май 2007 г.;
- броят на кравите намалява общо с 3%;
- стопанства, в които се отглеждат 1 или 2 млечни крави са с 14,1% по-малко и през май 2008г. Там се отглеждат 102 хил. млечни крави/30,7% от всички млечни крави в страната;
- в 0,5% от всички стопанства се отглеждат 50 и повече млечни крави;
- броят на стопанствата, отглеждащи овце-майки, намалява с 11,8%, а броят на овцете-майки намалява с 6,2% спрямо май 2007 г.;
- в 12,9% от овцефермите се отглеждат 10 и повече овце-майки. В такива ферми се намират 59,7% от овцете-майки. Подобно е и състоянието с козевъдството.;
- ръст се наблюдава само при биволовъдството.

¹ по данни на дирекция „Агростатистика” към МЗХ

От посочените данни е видна дребната, разпокъсана структура на животновъдството в България. По-голямата част от стопанствата са разположени в частни дворове, в населените места и в тях е съсредоточен по-големият брой животни. Млякото, добито от такива стопанства, се използва за собствени нужди и една част от него се предлага на пазара, осигурявайки допълнителен доход на стопанина. Положителната тенденция, която се наблюдава е повишаването на броя на стопанствата с 3-9 животни.

Големият брой заети в земеделието показва и социалната роля на сектора в селските общини, изправени пред сериозни проблеми като обезлюдяването, застаряване на населението и високата безработица.

Въпросът с качеството и безопасността на храните е един от основните приоритети в политиката на Европейския съюз. Целта е високо ниво на защита, гарантиращо здравето на потребителите от мястото на първично производство до пускане на пазара, без това да намалява богатото разнообразие от продукти. Всички регламенти и директиви определят основните аспекти в областта на безопасността на храните, като осигуряват необходимата гъвкавост и възможност за използване на традиционни методи на производство. България, като член на Европейския съюз, е длъжна да гарантира, че продуктите, които се предлагат на пазара и тези предназначени за износ отговарят на съответните изисквания.

I.2. Законова рамка

Основните европейски регламенти, касаещи сектор „Мляко” са:

- Регламент на Европейския парламент и Съвета 178/2002 за общите принципи и изисквания към законодателството в областта на храните, създаване на европейски орган за безопасност на храните и определяне на процедури в областта на безопасността на храните.
- Регламент на Европейския парламент и Съвета 852/2004 за хигиената при производството на храни.
- Регламент на Европейския парламент и Съвета 853/2004 за специфичните изисквания за хигиена на храните от животински произход.
- Регламент на Европейския парламент и Съвета 854/2004 за специфичните правила за организиране на официалния контрол върху продуктите от животински произход, предназначени за човешка консумация.
- Регламент на Европейския парламент и Съвета 882/2004 за официалните проверки, които се извършват с цел верификация на изискванията на закона за храните и фуражите, изискванията за здравеопазване и хуманно отношение към животните.

Българското законодателство е синхронизирано със съществуващото европейско такова, въведени са и необходимите регламенти и директиви. Създадени са и съответните подзаконовни нормативни актове, определящи конкретните изисквания към всеки оператор във веригата за производство на храни:

- Закон за храните
- НАРЕДБА № 4 от 19.02.2008 г. за специфичните изисквания при производството, съхранението и транспортирането на сурово краве мляко и изискванията за търговия и

пускане на пазара на мляко и млечни продукти. Издадена от министъра на земеделието и продоволствието, обн., ДВ, бр. 23 от 29.02.2008 г.

- Стратегия за развитие на млечното животновъдство и подобряване качеството на суровото краве мляко за периода 2006-2009 г.
- План за действие за подобряване качеството на суровото краве мляко за периода 2006-2009 г.

I.3. Изисквания за качество на млякото

В сектор „Мляко” най-важното изискване е достигане на стандартите за качеството на суровото мляко съгласно приложение III, секция IX, глава I (III,3) на Регламент 853/2004/ЕС и по-точно показатели:

- ОБМ до 100 000/мл при 30° С и ОБСК до 400 000 мл за сурово краве мляко
- ОБМ до 1 500 000/мл при 30° С за сурово мляко от други видове.
- ОБМ до 500 000/мл, ако суровото мляко от други видове, различни от крави, е предназначено за производство на продукти, произведени със сурово мляко, чрез процес, който не включва никаква термична обработка.

България е приела преходен период до 01.01.2010 г. цялото произведено мляко, предназначено за преработка и пускане на пазара да отговаря на тези изисквания.

Реалната ситуация в сектора обаче предвещава едно не съвсем добро бъдеще.

От предприєдинителната програма САПАРД имаха възможност да се възползват голяма част от млекопреработвателните предприятия. Благодарение на това се изградиха модерни мандри, с голям капацитет, необходимите сградов фонд и оборудване и въведени системи за ДХП, ДПП и НАССР. Програмата обаче беше достъпна само за големи млекопроизводители, които имаха възможност да модернизират стопанствата си и инвестират както в сградовия фонд, така и в самите стада. За съжаление броят на такива фермери остана твърде малък. Голяма част от млекопроизводителите се бориха с ниските изкупни цени, липсата на държавна подкрепа и информированост от страна на министерството и не намериха финансов ресурс за инвестиции. Те просто оцеляваха, без да имат възможност да се подготвят за високите изисквания, които донесе членството в ЕС за техния бизнес.

Това съвсем закономерно определя и ситуацията на бранша в момента - по-голямата част от суровото мляко, произвеждано в България не отговаря на изискванията и може да се преработва само за националния пазар (до края на 2009 г., когато приключва преходният период). Липсата на качествена суровина кара млекопреработвателите, инвестирани сериозни капитали, време и труд в своите предприятия да работят с намален капацитет и да не реализират печалби или да търсят други алтернативи. Голяма част от мандрите намериха решение с използването на обезмаслено, кондензирано мляко внос от Германия. Крайната му цена е близка до тази на суровото мляко, но при него не съществува проблемът със завишените стойности на ОБСК и ОБМ. Влагането му в млечните продукти обаче изисква добавяне на растителна мазнина, която често е с неизвестен произход. Дилемата некачествено българско мляко или качествена вносна суровина не стои пред

българските млекопреработватели. В резултат на това на пазара масово се предлагат млечни продукти, в които няма вложено прясно мляко, без това по някакъв начин да е отразено на етикета на стоката.

Освен потребителите обаче тази практика засегна и другото звено от веригата - млекопроизводителите. Мандрите масово спират да изкупуват млякото от млекосъбирателните пунктове в малките населени места или предлагат много ниска изкупна цена. Именно в такива млекосъбирателни пунктове предават млякото си онази голяма част от фермерите с малко на брой животни, отглеждащи ги в собствените си дворове и произвеждащи по-голямата част от млякото в България. Тук е мястото да се посочи и едно нелогично изискване в Плана за действие за подобряване качеството на суровото краве мляко за периода 2006-2009 г. Според него директни продажби на сурово краве мляко до краен консуматор могат да извършват само млекодобивни стопанства от I-ва група с ПСМ-F /т.е. такива с 5 дойни животни/. В Регламент 853 ясно се посочва, че изискванията в него не се касаят за: директната доставка, извършена от производителя, на малки количества първични продукти на крайния потребител или на местни обекти за търговия на дребно, които извършват директни доставки на краен потребител и посочва, че държавите членки приемат в рамките на националното си законодателство правила, регулиращи тези дейности. Не е ясно защо България и в частност Министерството на земеделието и храните е отнело тази възможност на фермерите без категоризация да продават млякото си директно на консуматора, след като европейските регламенти разрешават това. Ако потребителят желае да си закупи мляко директно от фермата, защо фермерът да няма право да го продаде? Защо ако един фермер има възможност да пласира по този начин суровината си, трябва да бъде лишен от подобна алтернатива? Ако сградовият фонд на фермата или стопанството не отговарят на изискванията, означава ли това, че и млякото, което се произвежда в тях не отговарят на качествените показатели за ОБСК и ОБМ? След като фермите за биволско, овче и козе мляко не могат да бъдат категоризирани, означава ли това, че те също не могат да продават суровината си на краен потребител, въпреки че разполагат с ПСМ-F? Спадът в цените и липсата на каквато и да е друга алтернатива за тези стопани да печелят от отглеждането на животните си, логично води до продажба на животните и търсене на работа и доходи в други сфери.

Въпреки очевидния проблем с липсата на сурово мляко, отговарящо на изискванията и нуждата от сериозно инвестиране в млекопроизводството, все още няма адекватна реакция от страна на ресорното министерство. Голяма част от животновъдите нямат земя или дори и да имат, тя е в малки размери и схемата за единно плащане на площ не може да бъде сериозен източник за подпомагане. Отпуснатата в началото на 2008 г. целева субсидия за произведено и продадено качествено краве, биволско, овче и козе мляко е предназначена само за ферми първа категория, които вече са достигнали стандартите за качество на млякото и са недостъпни за ферми втора и трета категория - именно тези, които трябва да инвестират, за да достигнат тези стандарти. Освен това през 2008 г. тези субсидии се отпуснаха едва за три месеца.

Важен е въпросът с категоризацията на стопанствата с биволи, овце и т.н. Тя се извършва съгласно наредба Наредба № 4 от 19.02.2008 г. за специфичните изисквания при производството, съхранението и транспортирането на сурово краве мляко и изискванията за търговия и пускане на пазара на мляко и млечни продукти. Тази наредба изключва от своя обхват овче, биволско и козе мляко. Това означава, че такива стопанства не могат да

бъдат категоризирани. За тях няма и създаден регистър в официалната страница на МЗХ. Остава въпросът защо не могат да бъдат категоризирани тези ферми.

Не е за пренебрегване и фактът, че стартирането на целевата субсидия беше съпроводено с намаление на цените на млякото от млекопреработвателите, т.е. субсидиите отново попадат в ръцете на преработвателите. Стартиралите в края на 2008 г. схеми за национални доплащания за краве мляко и за овце майки са глътка въздух за фермерите, но са крайно недостатъчни предвид общото състояние на сектора. Тук е мястото да се отбележи, че биволовците и козевците получиха много минимална подкрепа от страна на министерството. Не е за пренебрегване и фактът, че в Регламент 853 изрично са посочени и изисквания за сурово мляко от животни, различни от кравите². Факт е обаче, че това не е застъпено в нито една наредба на МЗХ. Фермите за производство на биволско, овче и козе мляко не подлежат и на категоризация, съответно не е ясно и дали могат да продават млякото директно на консуматора, тъй като това не е посочено никъде. Исканите от млекопроизводителите субсидии на глава животно засега са невъзможни, тъй като системата за идентификация на животните все още не е пригодена да гарантира ефективно изплащане на такава субсидия. Единствената възможност, от която могат да се възползват фермерите са мерките от Програмата за развитие на селските райони. Изключителното забавяне при стартирането на мерките, многото неясноти и отчайващата бюрокрация обаче отказват и най-големите ентузиаста. Фермерите не могат да разчитат и на кредитиране от банките, защото за банките животновъдството е рисков сектор. При кандидатстването по програма САПАРД банките с охота отпуснаха кредити на земеделските производители, разчитайки на сигурните европейски средства. Спирането на средствата по програмата е свързано със закъснение в плащанията на кредитите или напълно спиране на обслужването им. Това поражда недоверие във възможностите на фермерите и отказ при искане за кредит. Освен това световната икономическа криза засяга и банковия сектор в България. Банките официално не отказват отпускането на инвестиционни кредити или банкови гаранции, но поставят трудни за изпълнение изисквания /над 10% лихва по кредита/.

Оказва се, че фермерите имат по-малко от година, за да отговорят на изискванията за качество на млякото, а нямат финансовия ресурс да го направят.

Практика на закупуване на литър мляко, без оглед на качеството, караше голяма част от фермерите да търсят начини за увеличаване на количеството и намаляване на себестойността на млякото, а не за повишаване на качеството на произведената продукция. Инвестициите бяха насочени към закупуването на повече животни, земя, техника за обработването ѝ, прикачен инвентар и т.н. Малко от тези фермери имаха възможност да оборудват фермите си и да въведат системи на отглеждане, гарантиращи добива на качествена суровина. Въвеждането на добри хигиенни практики, воденето на документация за фуражите и животните, за количеството и качеството на продадената суровина са нещо ново за българския фермер. Информацията за всички тези изисквания „зала” изведнъж стопаните и създаде редица съмнения в правилността им. Те нямаха възможност да обмислят и преценят положителните им страни и ги приеха за ненужда бюрокрация. Необходимо е време за адаптация и преосмисляне и едва тогава ефективно прилагане на всички мерки и практики. Производството на качествени и безопасни

² Виж стр. 4

суровини е до голяма степен и философия и осъзнаването на този факт изисква търпение, гъвкавост и много подкрепа.

I.4. Изисквания за сградов фонд

Изискванията за сградов фонд са поместени в Наредба № 44 от 20 април 2006 г. Преди подробното разглеждане на Наредба 44, трябва да се направи едно уточнение - регистрацията на животновъден обект по Наредба 44 и категоризацията на кравефермите са две отделни процедури. Изискванията за сградовия фонд при категоризирането са изготвени съгласно Приложение III, Секция IX, Глава I (II) на Регламент 853/2004/ЕС. Основните изисквания при него са:

- Съоръженията за доене на мляко и помещенията, където млякото се съхранява, манипулира и охлажда, трябва да бъдат разположени и конструирани така, че да ограничават риска от замърсяване на млякото

- Помещенията за съхранение на млякото трябва да са защитени от вредители, да са отделени по подходящ начин от помещенията, в които са настанени животните и където е необходимо, да отговарят на условията, определени в част В: помещенията трябва да притежават и подходящи хладилни съоръжения.

- Повърхностите на оборудването, които влизат в контакт с млякото (съдове, прибори, контейнери, танкове и т.н., предназначени за доене, събиране и транспортиране на млякото), трябва да могат лесно да бъдат почиствани и, където е необходимо, дезинфектирани и поддържани в добро състояние. Това налага използването на гладки, лесни за измиване и нетоксични материали.

- След употреба такива повърхности трябва да бъдат почиствани, а, където е необходимо, дезинфектирани. След всяко пътуване или всяка серия от пътувания, когато периодът от време между разтоварване и следващо натоварване е много малък, но във всички случаи най-малко един път дневно, контейнерите и танковете, използвани за транспортиране на сурово мляко, трябва да бъдат почиствани и дезинфектирани по подходящ начин преди да бъдат използвани отново.

Наредба 44 регламентира общите и специфичните изисквания към животновъдните обекти. **В чл.4(1) т.4.** на същата наредба е посочено, че животновъдните обекти трябва да имат вход с пропускателен пункт, който е единствен вход/изход за обекта и разполага със/ с:

а) стая за охрана и за регистрация на посетителите;

б) дезинфекционна площадка за транспортните средства и животни с дължина не по-малко от 7м. и с височина на ваната с дезинфекционен разтвор не по-малка от 0,3м.;

в) дезинфекционна площадка за хора, която се състои от дезинфекционна пътека с дължина не по-малка от 0,80 м и умивалник с приспособление за измиване и дезинфекциране на ръцете.

5. имат постоянна ограда с височина не по-малка от 150 cm, осигуряваща безопасността на обекта и здравето благополучие на животните;

6. разполагат със съоръжения за дезинфекция на транспортни средства и хора;

7. изградени са по начин, който не позволява свободния достъп на животни и хора.

Изискването за вход, който да е единствен вход и изход за обекта е много трудно изпълнимо и лишено от всякаква логика, що се касае за пасищни животни. Преминването поне два пъти на ден през вана с дезинфекционен разтвор, освен това крие рискове за здравето на животните. Това би създавало и редица трудности при организацията на работа във фермата. Предаването на млякото на шофьора приемчик може да съвпадне по време с излизането на животните на паша. Освен това, от хигиенна гледна точка, използването само на един вход/изход създава условия за по-голямо замърсяване. Логично е животните да имат отделен вход/изход, който да е в друга част на фермата (пример- от дворчето за разходка към пасището). Това няма да предизвика излишен стрес на животните и улеснява работата на персонала. Един вход/изход може да бъде изискване за птицеферми, свинеферми и т.н., но това трябва да бъде посочено в специалните изисквания към животновъдните обекти, а не към общите.

Изграждането на стая за охрана и регистрация на посетителите е друг спорен момент. Не е логично семейна ферма с 15 крави, в която е ангажирано цялото семейство, да ангажира допълнителен персонал и то за охрана. Това е крайно безмислено и абсолютно излишно. В ал.2 на същия член се посочва: Изискванията на ал.1, т.4, букви „а” и „б” не се отнасят за животновъдни обекти, в които се отглеждат до пет животински единици. Посочените изисквания, обаче показват явното непознаване на структурата на земеделските стопанства в България и са писани за промишлени системи за отглеждане и то само на някои видове животни. Това създава големи трудности на фермерите и утежнява допълнително възможностите за модернизация.

Влагането на средства в необясними технологични и строителни нововъведения, които няма да допринесат с нищо за подобряване на условията във фермата, трябва да бъде избегнато.

Много спорен е и въпросът с оградата на животновъдния обект. Терминът „постоянна” ограда търпи различни интерпретации. Какво всъщност се разбира под „постоянна” не е споменато никъде. Така в едни райони на България, служителите отговорни за проверките и регистрациите на животновъдните обекти тълкуват „постоянна” като тухлена, бетонна и т.н., а в други райони постоянна ограда е и тази от мрежа. Ако животновъдният обект е с прилежаща площ от 6 дка и трябва да се огради с тухлена ограда, висока 150 см, колко фермери в България ще могат да си позволят да си регистрират животновъдните обекти? Дискусии търпи и въпросът коя е тази ограда, осигуряваща здравното благополучие на животните. Ако например един животновъден обект се изгражда по проект, как проектантът ще разбере тази точка от наредбата, след като никъде няма зададени параметри и технически данни за постоянна ограда, осигуряваща здравното благополучие на животните? Не е ясно и как тази ограда ще възпрепятства свободния достъп на животни. Проблемът с гризачите например, не е възможно да се реши с каквато и да е ограда.

Никъде не е посочено на какви директиви и регламенти се позовава Наредба № 44, но подобни изисквания към животновъдни обекти не са посочени нито в Регламент 852, нито в Регламент 853. Не е ясно и колко от фермите в Европа са с подобни огради, дезинфекционни площадки и с охрана на входа и защо изобщо е необходимо това. Ако

смисълът е в предпазването и борбата с епизоотии, подобни изисквания няма да дадат резултат, особено в места, където животни от различни стопанства ползват едно и също пасище и самите животновъдни стопанства се намират в непосредствена близост едно до друго.

В раздел III са посочени специални ветеринарномедицински и зоохигиенни изисквания към животновъдните обекти за отглеждане на селскостопански животни.

В Чл. 9. (1) 5 от изискванията за помещения за отглеждане на говеда и биволи е посочено следното: имат обособени родилни боксове или осигурено родилно помещение, които отговарят на изискванията по приложение № 2; при биволите вместо родилни боксове се обособяват легла с повдигнат под и обратен наклон в помещението, в което се отглеждат. В приложение № 2 са посочени изисквания за квадратура /8 кв.м./, скорост на движение на въздуха, оптимални температури. Законодателят не е посочил процедура за измерване, контрол и мониторинг на тези параметри, нито от страна на фермера, нито от контролните органи, което прави това изискване противоречиво. Въпреки това контролиращите органи трябва да посочат точни параметри на фермера и това ги кара да се позовават на учебници по зоохигиена от 1985 г., които са писани за бившите ТКЗС-та. Тогава са се отглеждали много животни и е имало отделни сгради за сухостойни, дойни и телни крави и животните постоянно са се движели из оборите. Едни подобни изисквания би трябвало да посочат колко дни преди и след отелването трябва да престоят кравите в тези помещения или боксове, защото това има значение. Изграждането на родилно помещение улеснява работата на ветеринарния лекар и предотвратява разпространението на някои заболявания. В този смисъл изграждането му е целесъобразно. Проблем възниква обаче при системи с вързано отглеждане на 15 крави например, прилагани в голяма част от фермите в България. При тази система животните имат определено място, с което са свикнали и преместването им в специален родилен бокс е допълнителен стрес в предродилния период, което следва да бъде отчетено. Друг проблем, свързан с това изискване е наличният сградов фонд, вътрешното разпределение и оборудване във фермата, което не винаги позволява реконструкции. В този смисъл, изграждането на подобни помещения и боксове следва да бъде съобразено със съществуващата система на отглеждане, броя животни и наличните помещения и оборудване.

В същият член, ал. 1, т. 7 е посочено, че фермите трябва да „имат място за временно съхранение на тор и обеззаразяване, съобразено с капацитета на животновъдния обект”.

В този текст не са посочени точните изисквания за местата и съоръженията за съхранение на оборски тор, както и необходимостта от разделно съхранение на твърд от течен оборски тор в нитратноуязвимите зони в България. Управлението на оборския тор и стандартите, които трябва да бъдат достигнати са пряко свързани с дейността на животновъдните стопанства, а повечето ферми в България не разполагат с ефективни системи за съхранение и оползотворяване на оборския тор. Предвид ясните изисквания посочени в Нитратната директива, крайният срок за изпълнение на тези изисквания и съществуващите практики в управлението на оборския тор в България е уместно този текст от наредбата да бъде допълнен и разширен или да бъдат направени съответните препратки към Програмата за ограничаване и ликвидиране на замърсяването с нитрати от земеделски източници в уязвимите зони и Наредба №2 от 16.10.2000 г. за опазване на водите от замърсяване с нитрати от земеделски източници.

Раздел V Задължения на собствениците на животновъдните обекти и люпилните, чл. 19, ал. 11(б) гласи: „осигурява извършването на редовно механично почистване, дезинфекция, дератизация и дезинсекция на хладилното помещение или хладилника за съхраняване на трупове на умрели животни след тяхното освобождаване.” Не е ясно обаче дали това изискване касае и собствениците на животновъдни обекти за отглеждане на ЕРД и ДРД. Никъде в общите и специалните изисквания към такива животновъдни обекти не е посочено изискване за хладилно помещение или трупосъбирателна площадка. От тази наредба не става ясно как трябва да процедира фермера при смърт на животно, къде трябва да съхранява трупа до идването на екарисажната кола и какви мерки трябва да предприеме.

Не на последно място трябва да се обърне внимание и на това дали може ферми да функционират в населените места. В Наредба № 44 не са посочени изисквания за отстояния от населени места, но в Наредба № 7 от 25 май 1992 г. за хигиенните изисквания за здравна защита на селищната среда се определя хигиенно-защитна зона - 100 м за говедовъдни ферми с 50 до 100 животни и овцеферми със 100 до 200 бр. т.е. такива ферми трябва да се намират извън населеното място.

Като цяло Наредба № 44 има доста недостатъци, пропуски и редица ненужни утежнения. Стопаните не са наясно какво печелят и какво губят при регистрацията по Наредба № 44 и какви са предимствата на удостоверение образец КЗЖ 17, което биха могли да получат. Ето защо собствениците на кравеферми се ограничават дотам да категоризират млекодобивното си стопанство, което ще гарантира достъпа до субсидии и евентуално би повишило цената на млякото им. В наредбата, обаче изрично е посочено: „Собствениците на съществуващи животновъдни обекти са длъжни да ги приведат в съответствие с изискванията на тази наредба до 1 януари 2009 г. Относно обектите по приложение III, раздел IX, глава I, подглави II и III от Регламент (ЕО) № 853/2004 срокът за привеждане в съответствие с изискванията на тази наредба е до 31 декември 2009 г.”

I.5. Изводи

Изводът, който може да се направи от всичко написано дотук е, че България има необходимата законова рамка. Въпреки несъвършенствата, въпреки явното „престараване” в някои наредби и несъобразяването на тези наредби с действителността, те съществуват. Възникват обаче два основни въпроса:

- До колко тези правила ще гарантират постигането на основната цел, а именно гарантирането на качествени и безопасни храни за потребителите? Защото едно е да разполагаш с писаните правила, съвсем друго е да ги накараш да заработят. Как точно в реално време и ситуация тези правила ще доведат до необходимият ефект?

- Няма ли възможности за постигане на целта по други пътища и механизми, които биха били по-адекватни и приложими за българските фермери, без това по някакъв начин да е в разрез с европейските правила?

Приетите програми и наредби, свързани с качеството на млякото, доведоха до редица промени в сектора и засегнаха както заетите в добива и преработката на млякото, така и всеки един българин в качеството му на потребител. А не бива да се забравя, че потребителите са двигателят за развитие на всеки един бизнес и индустрия, включително и

млекопроизводството и млекопреработката. Това, което изискват потребителите е баланс между цена и качество, а качеството разочарова голяма част от тях. Истинските традиционни вкусове на българското кисело мляко и бялото саламурено сирене са вече забравени. Продукти, с които България се е гордяла, сега липсват на националния пазар, да не говорим за износ. Не може да се очаква български млечни продукти от кондензирано вносно мляко да се наложат на големия европейски пазар. Европейските потребители няма да ги предпочетат предвид голямото разнообразие от качествени, безопасни и биологично чисти продукти. Такъв информиран избор ще направят и българските потребители, които все повече се обръщат към вносните млека и сирена. А намалее ли потреблението ще намалее и производството, а от там и добива на суровина. Ще се ликвидират дейности, които традиционно са се практикували у нас от столетия.

Ако не се вземат спешни мерки е въпрос на време малките лични стопанства да изчезнат и това ще е, не защото те не могат да произвеждат качествено мляко, а защото нямат друга алтернатива. Трябва да се има предвид и фактът, че такива малки, фамилни стопанства осигуряват поминъка на голяма част от населението в селата и особено в полупланинските и планинските райони, където животновъдството е с традиции и ликвидирането му би довело до обезлюдяване на големи територии. Това изисква по-специален подход при намиране на решение за бъдещето на такива стопанства.

Не е ясна и съдбата на фермери с по 20-30 ЕРД или тези с по 100-120 ДРД. Това са хора, които са избрали фермерството за свой бизнес и начин на живот, но те също са в безизходица. Цените на млякото, които са единственият им приход, се определят само и единствено от млекопреработвателите и фермерите нямат друг избор освен да се примирят с ниските изкупни цени или да ликвидират фермите си. Така, дори и по-големите ферми, остават нерентабилни, нежизнеспособни и зависими от постоянни субсидии.

Създавайки всички правила, МЗХ е целяло достигане на стандартите на ЕО, но те водят млечният сектор до крах. Производителите не получават исканите изкупни цени, преработвателите не намират желаната качествена суровина и потребителите не консумират качествени продукти. Правилата не работят или дори и да работят, водят до негативни резултати. Политиката на министерството трябва да се промени и това да стане с ясна и дългосрочна концепция и бързи, навременни и адекватни решения.

Какво може да се направи?

В Регламент 853 ясно е посочено, че не се прилага за:

- “.....а) първичното производство, предназначено за лично домашно потребление;
- б) домашното приготвяне, обработване или съхраняване на храни за лично домашно потребление;
- в) директната доставка, извършена от производителя, на малки количества първични продукти на крайния потребител или на местни обекти за търговия на дребно, които извършват директни доставки на краен потребител;
- г) директната доставка, извършена от производителя, на малки количества месо от птици и лагоморфни, заклани във фермата, на крайния потребител или на местни обекти за търговия на дребно, които директно доставят такова месо на крайния потребител като прясно месо;

д) ловците, които доставят малки количества дивеч или дивечово месо директно на крайния потребител или на местни обекти за търговия на дребно, които извършват директни доставки на крайния потребител.

4. Държавите членки създават в съответствие с националното си законодателство правилата, регулиращи дейностите и лицата, посочени в параграф 3, букви в), г) и д). Тези национални правила осигуряват постигането на целите на настоящия регламент.

5.(а) Доколкото изрично не е посочено обратното, настоящият регламент не се прилага за търговия на дребно.”

За по-прецизното разглеждане на текста трябва да се уточнят и някои понятия. За целта ще се използва Документ за указанията по изпълнението на определени разпоредби от Регламент(ЕС) № 853/2004 относно хигиената на храните от животински произход, публикуван от Главна дирекция за защита на здравето на потребителите към европейската комисия. Този документ дава следното определение за търговия на дребно: „...обработката и/ или преработката на храни и тяхното съхраняване в пункта на продажба или доставка до крайния потребител, и включва терминали за дистрибуция, кетъринг операции, заводски столови, кетъринг за институции, ресторанти и други подобни операции за обслужване с храни, магазини, дистрибуторски центрове на супермаркети и тържища за търговия на едро.”

В контекста на хигиената на храните, търговия на дребно би следвало общо да има по-ограничено значение, както следва: „дейности, включващи директна продажба или доставка на храна от животински произход до крайния потребител ”.

По-долу в текста е направена следната забележка: „Регламент(ЕС) № 853/2004 изключва от своя обхват търговията на дребно (т.е. обработката и/ или преработката на храна и нейното съхраняване в обекта на продажба). Това означава, че където се произвежда сирене и се продава в помещение за търговия на дребно (пр. във фермата), тези дейности могат да бъдат извършвани при спазване на изискванията, установени само с Регламент (ЕС) № 852/2004, изискващи регистрация, но не одобряване.”

От всички тези текстове е видно, че има решение за справяне с крайния срок на преходния период (31.12.2009 г.), без да се нарушава европейското законодателство. Освен това такова решение би позволило на фермерите да преработват суровината и да продават продуктите на местния пазар. Така млекодобивните ферми биха повишили своята рентабилност и жизнеспособност и биха се превърнали в печеливши ферми. Практиката на преработка на суровината във фермата има изключителни предимства:

- ясен произход на суровината, влагана в млечните продукти;
- обединяването на производител, преработвател и търговец в едно скъсява веригата и гарантира по-добра проследяемост. Освен това гарантира по-добра печалба за фермера;
- прекият контакт между фермер и потребител повишава отговорността и заинтересоваността на фермера за качеството и безопасността на произведената от него продукция - основен принцип, залегнал във всички европейски регламенти, касаещи безопасността на храните;
- потребителите имат информация за мястото и човекът, който им продава млякото или млечните продукти. Това за тях е гаранция за качество. Освен това с избора си те

стимулират местно предприятие, което би довело до подобряване на икономическата среда на местно ниво.

Тази практика на търговия на дребно е широко застъпена в цяла Европа и би заработила успешно в България. Изискванията към такива фермерски мандри трябва да са максимално опростени, а процедурата за проверки от контролиращите органи, съобразена с вида и обема на произведената продукция, както и с местата за пласиране. Инспекторите трябва да са в постоянен диалог с производителите, да ги консултират и информират. Трябва да се вземат всички необходими мерки за рекламиране и популяризиране на такива фермерски продукти.

Част II. Икономически анализ

II.1. Въведение

В тази част е разгледана стопанската и финансова ситуация на реално съществуваща ферма за 2008 година, която е обект на проучване за бъдещ период от пет години до 2013 година. Целта е да се направи оценка на жизнеспособността на стопанството за посочения период, като са очертани две основни насоки за бъдещото развитие: развитие на стопанството с реализиране на краен продукт за преработка - сурово мляко и развитие на стопанството с реализиране на краен продукт за директна консумация - кисело мляко.

II.1.1. Методология

За достигане на целта са разработени два варианта на анализ на приходите и разходите, ползвайки бизнес план (по Мярка 121) от ПРСР 2007-2013. Анализ 1 представя бизнесплан на инвестиция за достигане на европейските стандарти по Нитратната директива, заедно със закупуване на земя, за осигуряване на по-добра хранителна база за стопанството. Анализ 1 е база за Анализ 2, който представя петгодишен план за развитие на същата ферма и при същите инвестиции, заедно с инвестиция в малка преработвателна инсталация (мобилна мандра) за производство и директна продажба от фермата на кисело мляко.

II.2. Описание на стопанството и осъществяваната от него дейност

II.2.1. Обща характеристика на района

Фермата, обект на настоящия анализ, се намира в община Цар Калоян, област Разград. Цар Калоян е селска община с традиции в растениевъдството и животновъдството. Голяма част от населението е заето в селското стопанство и основните доходи на семействата са именно от там. Както в много райони на България, и тук земеделието е предимно дребно, екстензивно, с ниски нива на механизация. В почти всеки двор се отглеждат по 1-2 крави, няколко овце, птици и други домашни животни. Бившите стопански дворове в момента се ползват от различни частни животновъди, като основно се отглеждат крави. В гр. Цар Калоян съществуват три земеделски кооперации, които обработват по-голяма част от нивите в района.

Въпреки малката площ районът на община Цар Калоян има богата природна стойност. В общината попада част от Природен резерват „Бели Лом”, който се разпростира по поречието на река Бели Лом на територията на гр. Цар Калоян (и с. Кривня, община

Ветово). Основната му функция е да се запазят характерни за Лудогорието горски екосистеми, с присъщия им релеф, растителен и животински генетичен фонд и редки видове.

Землищата на трите населени места в общината попадат в Защитена зона „Ломовете” от мрежата Натура 2000, по Директивата за опазване на местообитанията. Зоната граничи със Защитена зона „Лудогорие”

Пасищата и ливадите в района са оценени като земи с висока природна стойност и са включени в заповедта на Министъра на земеделието и храните за определяне на физическите блокове със земеделски земи с висока природна стойност, чието поддържане е обект на подпомагане по мярка 214 „Агроекологични плащания” от ПРСР 2007-2013.

В същото време земите на община Цар Калоян попадат в нитратно уязвими зони и са застрашени от водна и ветрова ерозия, съгласно Приложение № 3 към чл. 14, ал. 1 и Приложение № 4 към чл. 14, ал. 1 от Наредба № 11 от 06.04.2009 за условията и реда за прилагане на мярка 214 "Агроекологични плащания" от Програмата за развитие на селските райони за периода 2007 - 2013 г.

II.2.2. Обща характеристика на стопанството

Разглежданото стопанство е семейна ферма с животновъдна насоченост. Във фермата се отглеждат биволи за добив на сурово мляко. Фермата е разположена в бившия стопански двор на гр. Цар Калоян и функционира от 2005 година.

Във фермата се отглеждат биволи от породата Българска мурра, поради следните качества на тези животни и тяхното мляко:

- добитото мляко и месо са характеризират с чудесен вкус, високо съдържание на протеин, ниско съдържание на холестерол;
- според проучвания биволското млякото се поддава по-трудно на радиация;
- животните от породата Българска мурра са устойчиви на редица заболявания, включително и Луда крава;
- Биволовството е традиционно за България, а типичните български млечни и месни биволски продукти са търсени и добре приети в цяла България;
- Биволи усвояват лесно по-груби фуражи.

Стадото е закупено през 2005 година, като в състава му влизат 9 заплодени малакини и 1 бик. Изборът на животните се е осъществил с помощта на председателя на Асоциацията на биволовците, като решаващите фактори са били традиции на фермата, проследяване и грижа за животните и висока млечност.

Пред 2008 година, стопаните отглеждат общо 60 животни, от които 28 дойни биволици. Всички животни са с родословни свидетелства, включени в националния генофонд и с контролирана продуктивност.

Стопаните нямат собствена земя, поради което към 2008 г. използват общински мери и пасища. Поради тази причина стопаните не са били правоспособни да получат агроекологични плащания за животните, чиято порода е включена в списъка на редки местни породи, застрашени от изчезване, по мярка 214 от ПРСР.

Към 2008 година фермата разполага с един трактор с ремарке, сламопреса и самоходно шаси, втора употреба, оборудвани за нуждите на фермата. Техниката е силно

амортизирана. Поради спецификата на юридическия статус на стопанството като ЕООД, стопаните не са правоспособни по мярка 112, макар че са под 35 години и са били регистрирани като стопани по-малко от 14 месеца към момента на кандидатстване.

За развитието на стопанството са необходими сериозни инвестиции за закупуване на миксер за смесване и раздаване на фуража. Със закупуването на земя ще има нужда от допълнителен прикачен инвентар.

Фермата е семейна и това предполага участие на цялото семейство в нея. Има и допълнително нает персонал - един дояч и един пастир.

II.2.3. Отглеждане на животните

Животните се отглеждат оборно-пасищно, като през летния период нощуват в дворчето за разходка, а в зимния период - вързано в обора. В летния период животните са на паша, като сутрин и вечер се подхранват с концентриран фураж. Поради голямата концентрация на животновъдни ферми и стопанства в района, малкото на брой пасища и сериозните засушавания през летния период се налага постоянно подхранване на животните и с груби фуражи. През зимния период за изхранване на животните се използва силаж, люцерново сено, слама и концентриран фураж, закупувани от фуражен завод и частни стопани. Към концентрирания фураж се добавят витаминно-минерални добавки.

Новородените малачета се хранят с майчино мляко през първите десет дни. Постепенно преминават към смесено мляко - биволско и сухо мляко - и до третия месец са изцяло на сухо мляко, специално разработено за биволи. Захранването им започва с люцерново сено и концентриран фураж.

Поддържането на обора се извършва ръчно. Увеличаването на животните и новите изисквания налагат големи инвестиции за въвеждане на ефективни системи за почистване, съхраняване и оползотворяване на оборския тор, още повече че фермата се намира в нитратноуязвима зона.

До 2008 г. всички родени женски малачета остават в стадото, а мъжките малачета се продават на частници. До 2008 г. всички родени във фермата женски малачета, се отглеждаха с цел увеличаване на основното стадо.

От 2009 г. в стадото ще бъдат оставяни женски малачета само от най-високопродуктивните майки, а другите ще бъдат продавани.

II.2.4. Продукция и съпътстващи дейности

Фермата произвежда сурово биволско мляко, което предлага за изкупуване на мандра. За 2008 година фермата е добила приблизително 39 тона сурово мляко и е предала за преработка 38 тона. За същата година цената на тон мляко, съгласно договора с преработвателя е била 1071 лева/тон. Преработвателят сам организира транспорт за събиране на млякото от фермата.

Доенето на биволиците се извършва с гюмове с централен вакуум-провод. Увеличаването на животните обаче налага изграждането на млекопровод. Това значително би облекчило работата на персонала и би допринесло до подобряване качеството на млякото. След издояването млякото се съхранява в хладилна вана, в специално конструирано и

оборудвано помещение за съхранение на млякото /ПСМ-F/. Предаването на млякото на шофьора приемчик, се съпровожда с вземане на проби за изследване на показатели като масленост, плътност, СБО, протеин, лактоза, инхибитори, а два пъти в месеца проби се изпращат до акредитирана лаборатория за изследване на ОБМ.

Семейната ферма продава животни за клане и разплод, които предлага предимно на частни стопани. Цената се формира на животно (а не на живо тегло) и за 2008 година е била 100 лева на животно.

За собствена консумация, стопаните обработват собственопроизведеното сурово мляко и правят кисело мляко и сирене. Към стопаните има множество запитвания от потребители за продажба дори на сурово мляко, но те не осъществяват подобни продажби. За сведение - в град Русе, фермери, които рискуват и са влезли в т.нар. „сив сектор” продават сурово краве мляко директно на потребителите за 1,40 лева за литър. Със закриването на млечните пунктове в много населени места в област Русе и пренасочването на преработвателите към сухо мляко все повече фермери преминават към тази практика. Трябва да се отбележи, че тези продажби са търсени от самите граждани (потребители), но поради законодателни причини, доходите от тях няма как да бъдат обявени. Въпросът тук е доколко целесъобразно е законодателство, което не отчита потребителското поведение. Защо фермите, които работят извън правилата, се оказват по-жизнеспособни? Защо въобще фермерите ни са принудени да се крият, когато предлагат нещо, което потребителите сами търсят?

II.3. Пазарна среда

II.3.1. Клиенти

Основните клиенти на разглежданата биволовдна ферма са млекопреработватели. Както бе споменато, в края на 2008 година преработвателят, който е имал договорни отношения с фермата, прекратява изкупуването на суровото биволско мляко. До този момент, преработвателят използва суровото мляко за производство на сирене и кисело мляко, като го смесва с краве и овче мляко. Предлаганите крайни продукти от този преработвател са описани като продукти, направени от краве или овче мляко.

През 2009 година стопанството сключва договор с мандра с чуждестранно участие, която произвежда моцарела от биволското сурово мляко и ги изнася в страни извън ЕС. Поради по-високите разходи за транспорт (тъй като мандрата се намира в Подбалкана) преработвателят определя по-ниска изкупна цена на суровото мляко в сравнение с цената през 2008 година. Цената на тон мляко без ДДС е 900 лева. Транспортът отново се организира от преработвателя, който изкупува биволското мляко от целия регион.

През 2008 година в медиите се обяви, че много малко от традиционните български млечни продукти съдържат в действителност мляко. В резултат на това, а и като носталгия към оригиналния вкус на млечните продукти, много потребители започнаха сами да се свързват с местни ферми и да си поръчват крайни продукти като сирене, кашкавал, масло. Друг фактор, допринасящ за засилване на интереса към продуктите произведени във фермата е разпространяването на идеята за здравословен начин на живот. Това са характеристики на потребителското поведение, които в условията на постоянна информация за влошаване качеството на околната среда в глобален мащаб и климатичните промени ще имат все по-голямо въздействие и отражение върху търсене на екологично чисти продукти произведени директно от производителя.

II.3.2. Конкуренти

Конкуренцията може да се разгледа в 2 аспекта, а именно конкуренти на продукта сурово биволско мляко и конкуренти на стопанството в района и като цяло.

Конкурентите на суровото мляко в настоящия момент са другите сурови млека и особено кравето мляко, което е по-евтино за млекопреработвателите. През 2008 година преработвателите в Русе област отказваха да изкупуват мляко, различно от кравето, посочвайки като причина големи складови наличности от други млека. Неофициални източници посочват друга причина. Оказва се, че суровите млека имат нов (или стар) конкурент – сухо мляко, което дори след вноса му от страни извън ЕС е все още на цена, оправдаваща транспортни и разходи за мита, за да е изгоден ресурс за преработвателите.

Ако говорим за „сивия“ млечен сектор, там конкуренцията е на ниво достатъчно високо, за да мотивира стопаните да предлагат такова качество, че хората отново да ги търсят. Там цената не е решаващия фактор, тъй като пастьоризираното мляко в търговските обекти в зависимост от процента масленост се продава на цена от 1,10 до 1,80 лева. Решаващ е личния контакт с фермера и качеството на предлагания продукт.

Когато става дума за конкуренти като биволовъдни или други млечни стопанства следва да се отбележи, че в района на Русе има 4 биволовъдни стопанства, които са на 30-40 км разстояние едно от друго. Поради трудността на биволовъдите да реализират продукцията си и да сключат договор с мандра самостоятелно, те действат по-скоро като партньори, отколкото като конкуренти - количествата добито сурово мляко на отделното стопанство не са достатъчни, за да оправдаят разходите на преработвателя за организирането на транспорт за само едно от тези стопанства. Такъв е и случаят със стопанството, обект на настоящия анализ. Стопаните непрекъснато се съветват с биволовъдите в района и работят заедно за намирането на клиент.

Други конкуренти са млечите стопанства в района на общината. В Цар Калоян има още 2 средни по размер кравеферми, в непосредствена близост до разглежданото стопанство. В общината, единствено в с. Езерче има кравеферма със затворен цикъл, т.е. с мандра, която преработва само краве мляко. При недостиг на суровина за нуждите на преработвателната част се закупува сурово краве мляко от частни стопани.

II.4. Развитие на стопанството

Тази част от анализа представя резултатите от 2 варианта на развитие на биволовъдната ферма за периода 2009-2013. Развитието на стопанството е свързано с разрастване на стадото до 50 дойни животни и извършването на определени инвестиции в модернизация на стопанството.

Увеличаването на стадото се предвижда да стане чрез естествен прираст в самата ферма. До този момент стопаните продават всички мъжки малачета, а женските оставят за формирането на основното стадо. Тази практика ще продължи до достигането на 50 дойни животни. След достигане на целевия брой дойни животни, стопаните ще продават малакините за разплод, като се взема предвид нормата на ремонт на основното стадото за всяка следваща година (20%, тъй като стадото е съставено през 2005). Следващата таблица показва динамиката в състава на стадото в периода 2009-2013.

Таблица 1. Вид и брой животни, в т.ч.и естествения им прираст

№	Животни		I година	II година	III година	IV година	V година
	Вид	Порода	Брой	Брой	Брой	Брой	Брой
1	Биволи	Българска мурра					
	Малачета до 6 месеца		17	12	15	19	11
	Малакини 6-18 месеца		6	6	2	2	1
	Малачета за угояване		1	0	0	0	0
	Малакини над 18 мес		34	41	46	48	50
	Бик		1	2	2	2	2
Общо:			59	61	65	71	64

Разликата в двата сценария за развитие, е продуктът, с който ще се защитава инвестицията. В първия вариант развитието на стопанството и бъдещите приходи се определят от продажбата на продукта сурово биволско мляко. Във втория вариант основните приходи на стопанството се формират от продажба на продукт за изработка на краен продукт за директна консумация, биволско кисело мляко, като във фермата се преработва определена част от добитото мляко, и от продажбата на остатъка сурово биволско мляко на преработвател.

II.4. 1. ВАРИАНТ 1

Основните цели на фермата за следващите 5 години, до 2013 година са:

- увеличаване на основното стадо до 50 дойни животни;
- достигане на европейските стандарти за сграден фонд и качествено мляко, както и в областта на опазването на водите, тъй като района на стопанството е определен като нитратно уязвима зона;
- придобиване на по-голяма независимост в доставките на фураж чрез закупуване на земя;

- закупуване на техника за поддържане на земите и за нуждите на стопанството.

За достигане на европейските изисквания фермата се нуждае от изграждане на торова площадка са събиране на 1000 куб.м. твърд тор и 700 куб.м. течен тор на година. Площадката ще се изгради от бетон, с глинено покритие на дъното на площадката за изолиране изтичането на замърсители. За събирането и извозването на тора е предвидено да се закупи и следната помощна техника: трактор-челен товарач с кофа за насипни товари и вили за тор, както и тороразпръскващо ремарке. Както досега, торът ще се разпръсква по полетата, по предварителна уговорка с фермери в района, като една част от него ще се заделя за задоволяване на собствените нужди. За тази услуга стопанството няма да акумулира допълнителен доход.

За нуждите на стопанството ще се закупят 45 дка земя за пшеница, 45 дка земя за ечемик, 80 дка силажна царевица и 100 дка люцерна. Тази инвестиция ще бъде направена еднократно, в първата година на този моделен проект. Собственото производство на груб фураж ще направи стопанството по-независимо от доставките на фураж.

Трябва да се спомене, че фермата ползва общинските пасища и мери, които се отдават безвъзмездно. Фермерите имат желание да закупят собствено пасище, за да гарантират неговото устойчиво управление, съобразно броя на отглежданите животни. Въпреки това този разход не е предвиден в настоящия анализ.

Вида и размера на всяка инвестиция са посочени в следващата таблица.

Таблица 2. Предмет на инвестицията (лева)

Инвестиция				Ед. цена	Стойност	Включително		
Вид	Модел/ други	К- во	Мяр ка			Собств. с-ва (%)	Кредит (%)	Други (%)
А	Б	В	Г	Д	Е	Ж	З	И
Земеделска земя	3 категория	270	дка	500	135 000	100		
Трактор - челен товарач с кофа за насипни товари	Пронар LC 1650	1	бр.	69 500	69 500	100		
Вили за тор	Пронар	1	бр.	1 200	1 200	100		
Навесна косачка	Полесе 1500	1	бр.	11 000	11 000	100		
Тороразпръскващо ремарке - 8 тона	-	1	бр.	26 000	26 000	100		
Фуражосмесител - 10 кубика	Пронар ВМП-10	1	бр.	36 000	36 000	100		
Торище - торова площадка		1	бр.	120 000	120 000	100		
Общо					398 700			

Едно от основните предположения в настоящия анализ е, че всички инвестиции се покриват със собствени средства. В действителност, стопаните трябва да имат одобрен кредит, за да могат да си позволят инвестиции в подобни размери. Остава под въпрос дали банките в настоящия момент биха отпуснали кредит дори и при одобрен проект и подписан договор с Разплащателната агенция към Министерство на земеделието и храните. Според неофициални източници банките не приемат подписан договор с Разплащателна агенция като гаранция. Невъзможността да намерят финансиране е сред най-честата причина, която малките и средни фермери посочват за въздържането им да кандидатстват по ос 1 от ПРСР.

Доставчици

През 2008 година, стопанството е разчитало 100% на доставчици за следните ресурси: фураж, сухо мляко и лекарства, както и обичайните режимни разходи за вода и електроенергия. Следващата таблица представя дела на всяка от доставките в общата структура на доставките.

Таблица 3. Настоящи доставчици

Доставчици	Вид на доставките	% от доставките
ЗК Изгрев	зърно	10,81%
Рока Къмпани ООД Разград	концентриран фураж	26,54%
Алфа Тийм	сухо мляко и лекарства	4,08%
Водоснабдяване Дунав	вода	1,96%
ЕОН България	електричество	9,80%
Частни стопани	силажиране	5,99%
Частни стопани	сено	24,50%
Разни	Почистващи, и дезинфекционни материали	3,54%
	ГСМ	5,99%
Глобул	Работно облекло	1,36%
	Телефонни услуги	2,72%
	Ремонти	2,72%

Както е видно доставките на концентриран фураж и сено имат най-висок дял сред всички доставки. Намеренията на собствениците да произвеждат сами фураж за стопанството им ще промени структурата и дела на доставките (и доставчиците). От втората прогнозна година (2010), стопанството ще произвежда зърно и царевица за силаж, за да задоволи напълно собствените си потребности от този тип фураж и до близо 40% от потребностите от сено. Останалите 60% от необходимото количество сено ще се набавя от частни стопани в района, като доставките на сено ще останат с най-висок дял в общата структура на доставките.

Клиенти

Както е упоменато в Анализ на пазарната среда, през 2008 година основният клиент на сурово мляко на стопанството е млекопреработвател от Централна Северна България. Над 95% от реализираното сурово биволско мляко е продадено на този преработвател.

Освен сурово биволско мляко, фермата е продавала и животни за месо в малки количества – тези продажби формират близо 3% от общите приходи.

Таблица 4. Настоящи клиенти (лева)

Клиенти	Вид на продукцията	% на продажби	Годишни продажби
Млекопреработвател	Сурово биволско мляко	95,86	3635,64
Други	Сурово биволско мляко	1,27	527,79
Частни стопани	Животни за месо	2,88	1200,00

От 2009 година, фермерите работят с нов клиент за реализация на суровото мляко. Това е преработвател от Централна Южна България, който изкупува изключително биволско, овче и козе мляко. Бъдещи клиенти на разглежданото стопанство ще бъдат частни стопани, на които ще се продава зърно за фураж и царевица за силаж, фирмите или стопаните, които ще изкупуват животни за месо и/ или разплод. Следващата таблица дава количества и дял на реализираната продукция за периода 2009-2013 по клиенти.

Таблица 5. Бъдещи клиенти за периода 2009-2013 (в лева)

Клиенти	Вид на продукцията/ услугите	% на продажби	Годишни продажби
Млекопреработвател	Сурово биволско мляко	72%	410 999
Фермери	Животни за клане	2%	12 115
Фермери	Животни за разплод	9%	52 500
Фермери	Фураж	17%	94 129
Общо			569 743

Финансово икономически статус – приходи и разходи

Основни предположения при анализа

Основните предположения при анализа на бъдещото представяне на стопанството са:

- годишният темп на нарастване на цената на сурово биволско мляко и фураж е 8%
- годишният темп на нарастване цената на биволското месо на кг живо тегло е 4%
- годишният темп на нарастване на разходите - 8%,
- темпът на нарастване на приходите и разходите остава неизменен през разглеждания период.
- фермата покрива разходите за инвестиции изцяло със собствени средства.
- фермата кандидатства за 60% подпомагне от ЕФРСР, по мярка 121
- подпомагането се получава еднократно на края на втората година от реализацията на инвестицията
- процентът на дисконтиране на паричните потоци е 9%

А. Приходи

Основните приходи на стопанството са от продажба на сурово мляко. Съгласно подадените данни за 2008, годишният добив на мляко от 1 биволица е бил 1,38647 тона, при средна за страната за същия период 1,35059³ тона.

При прогнозиране на приходите от сурово мляко са разгледани 2 варианта. Единият вариант е оптимистичен и се базира на увеличение на цената на суровото мляко за 2008 година с 8%, както може да се види от следващата таблица.

³ Съгласно данни на МЗХ, Бюлетин № 137– април 2009, Селскостопанските животни в България към 1-ви ноември 2008 година

Таблица 6. Производствена програма (в лева)

Вид продукция по години	Мярка	Количество / средногодишна натовареност	Производство			Средна цена за единица продукция		Приходи от продажби на продукция	
			за износ	за местния пазар	за собствено потребление	за износ	за местния пазар	за износ	за местния пазар
А	Б	В	Г	Д	Е	Ж	З	И	Й
<i>Предходна година/ Последен отчетен период</i>									
Сурово мляко	т	38,822		37,82	1,00		1071,34		40 520,33
<i>Общо</i>									40 520,33
<i>I-ва година</i>									
Сурово мляко	т	47,141		46,14	1,00		1157,05		53 387,45
<i>Общо</i>									53 387,45
<i>II-ра година</i>									
Сурово мляко	т	56,8465		55,85	1,00		1249,61		69 786,58
<i>Общо</i>									69 786,58
<i>III-та година</i>									
Сурово мляко	т	63,779		62,78	1,00		1349,58		84 725,49
<i>Общо</i>									84 725,49
<i>IV- та година</i>									
Сурово мляко	т	66,552		65,55	1,00		1457,55		95 545,32
<i>Общо</i>									95 545,32
<i>V-та година</i>									
Сурово мляко	т	69,325		68,33	1,00		1574,15		107 554,07
<i>Общо</i>									107 554,07

В действителност обаче реалната ситуация днес е доста комплексна. Млекопреработвателите непрекъснато намаляват цените на млякото и по този начин субсидиите, които получават фермерите имат нисък интензитет⁴ на подпомагане. Сухото мляко, което се внася в страната, се явява основен конкурент на суровото мляко, тъй като то се използва като суровина при производството на млечни продукти от много млекопреработватели. Много млекопроизводители, особено малки и средни по размер продават животните си за клане и се отказват напълно от животновъдството. Това е и положението с фермата, обект на проучване – постоянен натиск от мандрата, която работи с тях за намаляване на изкупната цена на литър и силна конкуренция от вноса на сухо мляко; трябва да се спомене и прекъсването на договорните отношения от страна на мандрите, което за времето на проучването се случва на 3 месеца. Ето защо имаме втори вариант, който отразява спада в цените от предходната през 2009 година, ползвайки за прогнозния период базисната цена от 900 лева за тон сурово мляко. Разликата в приходите е 22%. Следващата таблица показва разликата в приходите от основна дейност за стопанството в абсолютна сума за петгодишния период за двата варианта.

⁴ Погледни част „Други приходи – приходи от финансираня“

Таблица 7. Сравнение в приходите от основна дейност (в лева)

Година	Оптимистичен вариант (А)	Песимистичен вариант (Б)	Разлика (Б-А)
2009	53 387,45	41 526,90	-11 860,55
2010	69 786,58	54 282,80	-15 503,78
2011	84 725,49	65 902,88	-18 822,61
2012	95 545,32	74 318,98	-21 226,34
2013	107 554,07	83 659,87	-23 894,20

Освен продажбата на мляко, разрастването на дейността на фермата е свързана и с реализирането на приходи от продажбата на мъжки малачета, малакини до 18 месеца за разплод и малакини за месо. Разрастването на стадото и увеличаването на броя на животните за продан ще позволи сключването на договори с месопреработвател и по-изгодни изкупни цени на месото. Годишният темп на нарастване на цената на месото е приблизително 4%.

Стопанството ще закупи 270 дка обработваема земя, в резултат на което, след втората година, ще реализира приходи от царевича за силаж и зърно, след задоволяване на собствените нужди.

Таблица 8. Други приходи (в лева)

Други приходи (вид)	2008 година	I година	II година	III година	IV година	V година
Продажба на малачета и биволи за клане	1 200	920	1 800	2 750	2 730	3 915
Продажба на малачета за разплод		5 000	2 000			1 000
Продажба на заплодени малакини			8 100	7 000	9 800	19 600
Приходи от финансираня	2 000	43 143	49 290	53 932	128 781	58 026
Приход от продажба на фураж	0	6 733	18 277	23 227	23 070	22 822
Общо	3 200	55 796	79 467	86 909	164 381	105 363

Другите приходи за 2008 са с много нисък дял, тъй като стопаните не са се възползвали от субсидии/държавни помощи през същата година. Когато тези приходи бъдат заложи, те имат съществена роля за формирането на положителен финансов резултат. Делът на приходите по групи и само на приходите от финансираня от общите приходи за 2009-2013 са показани в следващата таблица.

Таблица 9. Дял на приходите в общата структура (%)

Приходи	I година	II година	III година	IV година	V година
1. Приходи от продажби	48,90%	46,76%	49,36%	36,76%	50,51%
2. Други приходи	51,10%	53,24%	50,64%	63,24%	49,49%
2.1. Приходи от финансираня ⁵	40%	33%	31%	50%	27%
Общо приходи (лева)	114 704,71	156 025,78	179 128,80	195 906,56	220 533,40

Приходи от финансираня обхващат субсидиите и директните плащания, които фермата ще получи за: качествено биволско мляко, плащанията от Националния генофонд, АЕП за породата „Българска мурра” и директни плащания на площ за земята. Изключването на тези субсидии от приходите води до отрицателен финансов резултат във всяка една финансова година, независимо от финансирането по мярката. Следващата таблица показва структурата и размера на публичните финансираня.

Таблица 10. Субсидии, директни плащания и други финансираня (в лева)

Вид	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Национален Генофонд		7607	9062	10073	10589	10738
Качествено мляко*	2000	5893	7106	7972	8319	8666
СЕПП		11 650	13 016	14294	15651	16326
АЕП - за биволиците		17994	20106	21592	23001	22296
Обща сума	2 000	43 143	49 290	53 932	57 560	58 026

Плащанията от националния генофонд се базират на определените в указанията за целева субсидия за подпомагане изхранването на животни и птици от Националния генофонд и контролираната част на популацията. Целевата субсидия се предоставя за закупуване на фураж (зърно, комбиниран фураж, шрот и др.) – за изхранване на животните, като определената субсидия за биволовството е както следва:

- редки породи и популации биволици – 200 лв.
- женски малачета над 12 м. – 19 лв.
- бременни малакини – 29 лв

Тук трябва да се отбележи, че в т.5а от Указанията са посочени документите за удостоверяване на направените разходи за закупуване на фураж⁶, сред които е оригинална фактура или проформа фактура за закупен фураж с начална дата 01.01. на календарната година до срока на усвояване на субсидията. Според животновъдите периодът януари-март е пикът на разходите за закупуване на фураж. Това кара някои стопани да „утежнят” още

⁵ Процентите представляват дялът на приходите от финансираня от общите приходи, т.е. те не са включени в точка 2. Други приходи

⁶ За отглеждане на буби се подпомагат други разходи

повече началото на календарната си година и с разходи за фураж, които да покрият минали/бъдещи разходи.

При изчисленията е взета една и съща сума на субсидията за петгодишния период.

Субсидията за качествено биволско мляко, определена за 2009 година е в размер на 0,25 лева на литър. Тя е използвана като база за определяне на бъдещите приходи от субсидията за качествено мляко за останалия период на проекта. Субсидията в сектора говедовъдство се отпуска според млечната квота на дадения производител и за кравеферми първа категория. За останалите животни е определена максимален дневен добив, като за биволите това е 12 литра на ден. Съгласно точка 1.2.от Указанията, субсидията се разпределя ежегодно, считано от 1-ви януари на текущата година, за срок от 6 месеца или до изчерпване на разпределения финансов лимит. Така определена, субсидията не отчита добива на мляко по видове животни. Така, специално за биволите субсидията се разпределя във време, в което биволите имат най-ниски добиви – януари, февруари и март на годината. Трябва да се посочи, че сумата на субсидията е за произведените количества сурово биволско мляко за 6 месеца. На практика финансирането в исторически план е било само за 3 месеца и то във времето, когато добивите на мляко са най-ниски.

Приходите от директни плащания на площ (СЕПП) включват закупените 270 дка обработваема земя и ползваната общинска земя съгласно изискванията на Мярка 214 „Агроекологични плащания”, ос 2 за максимален брой ЖЕ на хектар постоянно затревена площ. По Мярка 214 стопаните получават по 200 евро на хектар (животинска единица) за отглежданите биволи от рядката местна порода „Българска мурра”, като животинските единици са преизчислени на база допълнителните разпоредби на Наредба 11 от 06.04.2009 г.

Б.Разходи

Разходите са определени за условна единица животно, като е съобразена възрастта на животното. Разходите на фермата включват:

- Преки разходи - разходи за закупуване на фураж (груб и сочен), както и разходите по производството на собствения фураж, силажиране, медикаменти, хранителни добавки, сухо мляко
- Непреки разходи – разходи за електричество, вода, персонал, застраховки.

В следващата таблица са показани видовете разходи през разглеждания 5-годишен период.

Таблица 11. Разходите за суровини, материали и външни услуги (лева)

Вид на разходите	Предходна година	I година	II година	III година	IV година	V година
Сочен фураж	5 075	1 565	2 873	3 468	3 746	3 832
Груб фураж (собствен и закупен)	10 845	5 722	3 567	4 306	4 650	4 758
Сено	9 000	8 477	8 300	9 360	11 247	12 741
Сухо мляко	750	954	997	1 060	1 156	1 044
Медикаменти	750	954	997	1 060	1 156	1 044
Почистващи, миещи и дезинфекционни материали	1 300	1 500	1 500	2 000	2 000	2 000
Вода	720	737	760	800	900	950
ГСМ	2 200	2 300	2 400	2 450	2 500	2 600
Ел.енергия	3 600	3 650	3 700	3 750	3 800	3 850
Работно облекло	500	500	500	500	500	500
Телеф.услуги	1 000	1 000	1 000	1 000	1 000	1 000
Ремонти	1 000	1 000	1 000	1 000	1 000	1 000
Застраховки	0	3 000	3 000	3 000	3 000	3 000
Общо	36 740	31 359	30 593	33 755	36 656	38 320

Бъдещото развитие на фермата е свързано с осигуряване на част от фуража чрез собствено производство на пшеница, ечемик, царевица за силаж и сено. Това от една страна е свързано с определени разходи за поддръжане и обработка на земята, както и за поддръжка на използваната техника за обработка на земята. От друга страна разрастването на стопанството е свързано и с необходимостта от по-големи количества фураж. Това обяснява увеличаването стойността на разходите за фураж като сума, но намаляването на дела им в общата структура на разходите. Основната хипотеза при изчисляването на разходите за фураж е, че след закупуването на земите реколтата ще бъде събрана на първата година (2009), като заложеният добив е 50%. През 2010 заложеният добив е 85%, през следващите 2 години е 95 % и през 2013 е 90%. Така определен добивът на царевица за силаж и на зърно ще задоволяват напълно нуждите на стопанството и ще се реализира излишък от фураж, който ще продава на други фермери. Добивът на люцерна за сено ще задоволи до определена степен нуждите на стопанството, а останалата част ще се подсили от доставчици.

На година са заложили и по 2000 лева други разходи, в които влизат и разходите за наем на пасища от общината (по 2 лева на декар), без които е невъзможно да се получат АЕП за редките местни породи, застрашени от изчезване, сред които е и Българската мурра.

Амортизациите са върху новопридобитите активи, като те са изчислени по линейния метод.

Парични потоци

Таблица 12. Прогноза за нетните парични потоци на проекта (лева)

Индекс	Предходна година/Последен отчетен период	I година	II година	III година	IV година	V година
I. Приходи:						
1. Приходи от продажби	40520	53387	69787	84725	95545	107554
2. Други приходи	3200	55796	79467	86909	164381	105363
Общо приходи (1+2)	43 720	109 184	149 253	171 634	259 927	212 917
II. Разходи						
A. Разходи за дейността:						
3. Разходи за суровини, материали и външни услуги	36740	31359	30593	33755	36656	38320
4. Разходи за амортизация		19170	19170	19170	19170	19170
5. Разходи за заплати и социални осигуровки	13023	18 408,00	28 320,00	33 984,00	36 816,00	39 648,00
6. Други разходи	2000	2000	2000	2000	2000	2000
B. Финансови разходи:						
7. Разходи за лихви						
Общо разходи (3+4+5+6+7)	51 763	70 937	80 083	88 909	94 642	99 138
III. Печалба преди облагане (I-II)	-8 043,03	38 246,47	69 170,29	82 725,45	165 284,84	113 779,21
IV. Данъци и такси	0	0	0	0	0	0
V. Печалба след облагане (III – IV)	-8 043,03	38 246,47	69 170,29	82 725,45	165 284,84	113 779,21
VI. Финансиране по Програмата			239220			
VII. Нетен паричен поток (V+4+VI)	-8 043	57 416	327 560	101 895	184 455	132 949

Нетният паричен поток в Таблица 12 е изчислен за т.нар оптимистичен вариант, т.е. нарастване на цената на суровото биволско мляко с 8% от 2008 година.

При получените приходи и разходи, нетната настояща стойност на паричните потоци е положителна - 225 438,92 лева. Вътрешната норма на печалбата е приблизително 28,26% , а индексът на рентабилност е 1,57. При песимистичния вариант имаме отново положителна нетна настояща стойност на паричните потоци. Вътрешната норма на възвръщаемост е близо 23% а индексът на рентабилност – 1,39.

Влиянието на приходите от финансираня в бъдещите парични потоци лесно може да се проследи. Ако премахнем техните суми паричните потоци са положителни, но нетната настояща стойност е -26 218,15 лева при оптимистичния вариант.

II.4.2. ВАРИАНТ 2

Целта на Анализ 2 е да покаже развитието на същата ферма при достигане на целите от анализ 1, при същите базисни условия (към 2008 година), но в условията на променено законодателство, позволяващо директни продажби на крайни продукти от фермата към потребителите. Това означава, че освен посочените инвестиции в Анализ 1, тук фермата ще инвестира и в изграждането на помещение, закупуването на подходяща техника и материали за преработката на суровото биволско мляко и предлагането на краен продукт директно на потребителите. Крайният продукт на фермата ще бъде биволско кисело мляко.

Желанието ни е да проучим доколко жизнеспособно ще бъде стопанството да направи същите инвестиции като база, при условие, че приходите му се формират от продажбата на друг краен продукт и доколко ефективна е такава инвестиция за достигане на европейските изисквания.

Основните цели на фермата за следващите 5 години, до 2013 година са:

- Целите на Вариант 1 И.
- Производство и предлагане на краен продукт биволско кисело мляко директно на потребителите

Инвестиции

Освен посочените в Анализ 1 инвестиции, фермерите ще направят инвестиции за закупуване на оборудване за преработка на суровото биволско мляко и производство на кисело мляко, с капацитет до 300 литра на цикъл. Спецификацията и стойността на оборудването са съгласно оферта на фирма Булвент ТМ ООД. Инвестициите за получаването на краен продукт биволско кисело мляко включват също машина и материали за пакетиране, както и изграждането на отделно помещение за преработка и пакетиране. Всички инвестиции ще бъдат покрити със собствени средства, както при Анализ 1. Така описани инвестициите на фермата са както следва:

Таблица 13. Предмет на инвестицията (лева)

Инвестиция				Ед. цена	Стойност	Включително		
Вид	Модел	К-во	Мярка			Собств. с-ва (%)	Кредит (%)	Други (%)
А	Б	В	Г	Д	Е	Ж	З	И
Инвестиции Вариант 1	-	-	-		398 700	100		
СМР работи за помещения		1	Бр.	50 000	50 000	100		
Технологично оборудване +машина за пакетиране		1	Бр.	61 000	61 000	100		
Изработка на технологичен проект		1	Бр.	3 000	3 000	100		
Общо					512 700			

Доставчици

Виж Вариант 1.

Клиенти

В Анализ 2 се предвижда фермата да преработва дневно 200 литра сурово мляко (тон) в кисело мляко, а остатъкът ще се продава на преработвател. От добитото количество сурово мляко, 1 тон остава за задоволяване на собствените нужди на домакинството.

Семейството планира да пласира млякото директно от фермата, в местния крайпътен ресторант и в малък семеен магазин, разположен на пътя Русе-Варна. (Известно е, че този път е маршрут на целия поток от пътници и товари от Турция и Южна България за Русе, Русия и Украйна и от област Русе за Южното Черноморие, особено от май до септември месец.) Идеята на стопаните е да разширят асортимента от продукти в бъдеще и в техния семеен магазин да предлагат пълна гама от биволски продукти – сурово и преработено месо, прясно и кисело мляко, сирене и масло.

Паралелно с продажбата на кисело мляко, остава и продажбата на животни за месо и разплод и фураж, при същия годишен темп на промяна в цената както при анализ 1.

Следващата таблица дава количества и дял на реализираната продукция за периода 2009-2013 по клиенти.

Таблица 14. Бъдещи клиенти за периода 2009-2013 (лева)

Клиенти	Вид на продукцията/ услугите	% на продажби	Годишни продажби
А	Б	В	Г
Млекопреработвател	Сурово биволско мляко	8%	64 797
Директни потребители	Биволско кисело мляко	73%	613 367
Фермери	Животни за клане	1%	12 115
Фермери	Животни за разплод	6%	52 500
Фермери	Фураж	11%	94 129
Общо			836 907

Финансово икономически статус – приходи и разходи

А. Приходи

Както е видно от приходите, в Таблица 14, дялът на кисело биволско мляко в общите приходи ще бъде най-голям за периода на анализа.

Киселото мляко ще се предлага в пластмасови кофички от 0,250 кг на планирана/прогнозна цена 0,51 лева на кофичка без ДДС.

Таблица 12. Производствена програма (в лева)

Вид продукция по години	Мярка	Количество / средногодишна натовареност	Продукция			Средна цена за единица продукция		Приходи от продажби на продукция	
			за износ	за местния пазар	за собствено потребление	за износ	за местния пазар	за износ	за местния пазар
Предходна година/ Последен отчетен период									
Сурово мляко	т	38,822		37,82	1,00		1071,34		40 520,33
			Общо						40 520,33
I-ва година									
Кисело мляко	т	47,140		46,140	1		2050,00		94 586,96
			Общо						94 586,96
II-ра година									
Сурово мляко	т	4,845		3,85	1,00		1249,61		4 805,10
Кисело мляко	т	52		52			2214		115 128,00
			Общо						119 933,10
III-та година									
Сурово мляко	т	11,778		10,78	1,00		1349,58		14 545,30
Кисело мляко	т	52		52			2391,12		124 338,24
			Общо						138 883,54
IV- та година									
Сурово мляко	т	14,551		13,55	1,00		1457,55		19 750,62
Кисело мляко	т	52		52			2582,41		134 285,30
			Общо						154 035,92
V-та година									
Сурово мляко	т	17,324		16,32	1,00		1574,15		25 695,70
Кисело мляко	т	52		52			2789,00		145 028,12
			Общо						170 723,83

Пазарната цена на биволското кисело мляко е определена с 42% надценка над себестойността на продукта. Така за 1 кг биволско кисело мляко цената към 2009 година е 2,05 лева. За сравнение сумата за кофичка кисело мляко от 0,300 кг би била 0,62 лева при цена на биволско кисело мляко в големите търговски вериги от 0,85 лева. Остатъкът ще се реализира като сурово биволско мляко.

Тук също са разработени 2 варианта на приходите от продажба на мляко (сурово/ преработено) – песимистичен и оптимистичен, като разликата в продажната цена на суровото мляко има по-ниска степен на въздействие, тъй като реализираните количества са по-малки. (Логично, когато стопанството диверсифицира продуктите си, а от там и структурата на доходите, то не е толкова зависимо от спада в цените, както може да се види от таблицата). Разликата в доходите за целия петгодишен период е 2,12%. В таблицата са представени разликите като абсолютни суми по години.

Таблица 13. Сравнение в приходите от основна дейност (в лева)

Година	Оптимистичен вариант (А)	Песимистичен вариант (Б)	Разлика (Б-А)
2009	94 586,96	94 586,96	
2010	119 933,10	118 865,60	-1 067,50
2011	138 883,54	135 652,15	-3 231,39
2012	154 035,92	149 648,12	-4 387,80
2013	170 723,83	165 015,27	-5 708,56

Другите приходи са същите както описаните във Вариант 1. Интересно ще е да се проследи „теглото” на финансиранята в общите приходи на стопанството при реализацията на краен продукт директно към потребителите.

Таблица 14. Дял на приходите в общата структура (%)

Приходи	I година	II година	III година	IV година	V година
1. Приходи от продажби	63%	60%	61%	62%	61%
2. Други приходи	37%	40%	39%	38%	39%
2.1. Приходи от финансираня	29%	25%	24%	23%	21%
Общо приходи (лева)	150 383,22	198 332,19	222 561,11	242 808,06	270 378,08

Резултатът е вииден – делът на финансиранята е по-малък и следователно колебанията в тях като приходи биха оказали по-малко по интензитета въздействие в този конкретен вариант. Все пак, финансиранята са важни за дейността на стопаните и те трудно биха могли да работят без тях и това ще се види по-късно по нетната настояща стойност на проекта.

Б.Разходи

Тук освен посочените във Вариант 1 разходи, ще се акумулират и разходи по производството на продукта, както следва:

Таблица 15. Себестойност на продукта (в лева)

Вид на продукта	Видове ресурси, необходими за производство единица продукт	К-во за единица продукция	Мярка	Единична цена	Ст-ст на разходите за единица продукция по вид
биволско кисело мляко - 1кг	сурово биволско мляко	1	кг	1,00	1,00
	закваска- 1.5 - 2 %	1		0,02	0,02
	кофичка пластмасова	2,5	бр.	0,09	0,23
	капачки ал.фолио	2,5	бр.	0,02	0,05
	вода	1		0,10	0,10
	Лабораторни анализи-на суровина и готова продукция	1			0,05
Общо в лева					1,45

При всички останали разходи неизменни, ето каква ще е динамиката в разходите през разглеждания 5-годишен период.

Таблица 16. Разходите за суровини, материали и външни услуги (лева)

Вид на разходите	Предходна година	I година	II година	III година	IV година	V година
Разход по производство на продукта		68 117	75 140	75 140	75 140	75 140
Разходи Вариант 1	36 740	31 359	30 593	33 755	36 656	38 320
Общо	36 740	99 477	105 733	108 895	111 796	113 460

Парични потоци

Нетният паричен поток в Таблица 17 е изчислен на база нарастване на цената на суровото биволско и кисело мляко с 8% от 2008 година. Във втората година, финансирането по програмата е 60% върху целия размер на инвестицията.

Таблица 17. Прогноза за нетните парични потоци на проекта (лева)

Индекс	Предходна година/Последен отчетен период	I година	II година	III година	IV година	V година
I. Приходи:						
1. Приходи от продажби	40520	94587	119933	138884	154036	170724
2. Други приходи	3200	55796	79467	86909	93160	105363
Общо приходи (1+2)	43 720	150 383	199 340	225 792	247 196	276 087
II. Разходи						
A. Разходи за дейността:						
3. Разходи за суровини, материали и външни услуги	36740	99477	105733	108895	111796	113460
4. Разходи за амортизация		30270	30270	30270	30270	30270
5. Разходи за заплати и социални осигуровки	13023	18 408	28 320	33 984	36 816	39 648
6. Други разходи	2000	2000	2000	2000	2000	2000
B. Финансови разходи:						
7. Разходи за лихви						
Общо разходи (3+4+5+6+7)	51 763	150 155	166 323	175 149	180 882	185 378
III. Печалба преди облагане (I-II)	-8 043,03	229	33 077	50 643	66 314	90 709
IV. Данъци и такси	0	0	0	0	0	0
V. Печалба след облагане (III – IV)	-8 043,03	229	33 077	50 643	66 314	90 709
VI. Финансиране по Програмата			307 620			
VII. Нетен паричен поток (V+4+VI)	-8 043	30 499	370 967	80 913	96 584	120 979

При получените приходи и разходи, нетната настояща стойност на паричните потоци е по-ниска отколкото във Вариант 1, но положителна - 37 046,55 лева. Вътрешната норма на възвръщаемост е приблизително 11,83% , а индексът на рентабилност е 1,07. При песимистичния вариант имаме отново положителна нетна настояща стойност на паричните потоци и показателите са много близки до тези на оптимистичния вариант. Причината е, че песимистичният вариант се базира на спад в цената на суровото мляко през 2009 година спрямо 2008 година, а във Вариант 2, приходите от сурово мляко имат много по-малък дял. Във Вариант 2, когато премахнем сумите на финансиранята под формата на директни плащания, субсидии и т.п., паричните потоци и нетната настояща стойност са отрицателни.

На практика, ако трябва да избираме между двата проекта всички показатели сочат, че по-добър е Вариант 1. Не трябва да се пропуска обаче, че Вариант 2 е „натоварен” с по-голяма инвестиция. В допълнение на изложеното, целта на този анализ бе да се види дали едно стопанство с краен продукт може да защити инвестиция и следователно, Вариант 2 също е един печеливш вариант. В практиката трудно среден или малък фермер би могъл да заделит толкова голям финансов ресурс и да направи подобна инвестиция. Ето защо е необходимо да се помисли, когато се дава възможност на тези стопани за модернизация, доколкото те могат да поемат риска да заделят или набавят такъв финансов ресурс, още повече в условията на глобална икономическа криза, трудностите при привличането на чужди финансови средства и бързината на обслужване при отпускане на средства от европейски фонд (фондове) или националния бюджет за подпомагане на тези фермери. Поради по-ниските им добиви логично тези стопани не могат да получат по-добри цени при изкупуване на сурово мляко. Те, следователно, са и по-чувствителни към регулярността и стабилността на пазара, както и на държавните помощи. Редно е тези стопани да получат равен шанс да функционират като истински стопански субекти, отговаряйки на хигиенните и екологични изискванията на ЕС, а крайният потребител да получи шанс да стигне до тези продукти и сам направи избора си.

III. Препоръки

- Да се даде определение на национално ниво за малък и среден размер на земеделското стопанство (не полупазарно), от гледна точка на отглеждани животни/растения, а не просто като икономическа единица.
- Да се окаже помощ за тези групи фермери при изготвянето на проекти и бизнес-планове по ос 1 от структурите на НССЗ (а не само за младите фермери) или да се осигури техническа помощ за тези фермери.
- Подобряване на информираността на тези семейни ферми чрез посещения на място или определяне на срещи по населени места, поради трудността на тези фермери да се откъснат от стопанството и да участват в информационни мероприятия в града/общинските центрове.
- Да се въведат по-облекчени финансови изисквания за малките и средни ферми за финансиране по ПРСР, ос 1.

- При определяне на условията за производство на краен продукт във фермата, да се даде възможност на фермерите да реализират непреработените количества сурово мляко при преработвател.
- Да се въведат опростени изисквания и процедури на проверка за тези малки и средни ферми със затворен цикъл на производството
- Да се свържат опазването на биологичното разнообразие и околната среда с производството на краен продукт от фермата, като гаранция за качеството на продукта чрез въвеждане на екологични изисквания към тези фермери

Този доклад е издаден по проект „Натура 2000 и Зелен коридор Долен Дунав – мрежата става реалност”. Проектът се реализира от WWF Дунавско-Карпатска програма България съвместно с WWF Холандия и се финансира по програма ВВІ Matra на холандското правителство.

WWF Дунавско-Карпатска програма България получава финансова подкрепа и от Европейската комисия

Брошурата е публикувана през юни 2009 от WWF Дунавско-Карпатска програма България.

Мисията на WWF

WWF иска да спре влошаването на околната среда на планетата, за да може в бъдеще хората да живеят в хармония с природата. Това може да се постигне чрез:

- запазване на биологичното разнообразие
- устойчиво използване на възобновяеми природни ресурси
- намаляване на замърсяването и разхищението

WWF Дунавско-Карпатска програма България

ул. Княз Борис 71, ет.2, ап.2
1000 София

Тел.: 02/950 50 41, 02/987 24 67

Тел./факс: 02/950 50 40

E-mail: office@wwfdcp.bg

<http://wwf.bg>

